

Використана література:

1. Философский энциклопедический словарь. - М, 1989. - 719 с.
2. Рацько Т. Н. Теория государства и права: учеб. Пособие / Т. Н. Рацько. - М.: Рос. акад. адвокат., 2001. - 207 - 208 с.
3. Дуюнов В. К. О социальном назначении уголовного наказания / В. К. Дуюнов. - 1982. - 70 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права: Курс в двух томах / С.С. Алексеев. - М. - Т. 1. - 1981. - 191 с
5. Байтин М. И. Сущность права. Современное нормативное понимание на грани двух веков / М. И. Байтин. - Саратов: СГАП, 2001.- 157 с.
6. Смирнов В. Г. Функции уголовного права / В. Г. Смирнов. - Л., 1965. - 9 с.
7. Рацько Т. Н. Теория государства и права: учеб. Пособие / Т. Н. Рацько. - М.: Рос. акад. адвокат., 2001. - 207 - 208 с.
8. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства / В. С. Нерсесянц. - М., 1999. - С. 497
9. Струнков С. К. Цели и средства в праве: понятие и признаки / С. К. Струнков // Вестник ВУиГ. Сер. "Юриспруденция". - Тольятти: ВУиГ. - 2003. - Вып.27.- С.15
10. Анисимов Д. И. Функции уголовного права / Д. И. Анисимов // Вестник юридического факультета. Сборник научных трудов. - Самара: Изд-во Самар. гуманитар. акад., 2006. - Вып. 7 - С. 41-52
11. Разгильдиев Б. Т. Предмет уголовного права / Б. Т. Разгильдиев // Предмет уголовного права и его роль в формировании уголовного законодательства Российской Федерации: Науч.-практич.конф. Саратов : Изд. СГАП. - 2002. - С. 23

УДК 143.102

А.З. Якубова

**ОКРЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ
НЕДОПУСТИМОСТІ РОЗГОЛОШЕННЯ
ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

У статті розглянуто напрями та процесуальну форму забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним законодавством України з огляду на теорію кримінально-процесуального права та практику діяльності органів досудового розслідування.

Ключові слова: *досудове розслідування; відомості досудового розслідування; обов'язки учасників кримінального провадження; таємниця досудового розслідування.*

В статье рассматриваются направления и процессуальная форма обеспечения недопустимости разглашения сведений досудебного расследования по новому уголовному процессуальному законодательству

України, учитьввая теорію уголовно-процессуального права и практику деятельности органов досудебного расследования

Ключевые слова: *досудебное расследование; сведения досудебного расследования; обязанности участников уголовного производства; тайна досудебного расследования.*

In the article directions and judicial form of providing of impermissibility of disclosure of information of investigation are examined on the new criminal judicial statute of Ukraine, taking into account a theory criminal judicial right and practice of activity of organs of investigation

Key words: *investigation; information of investigation; duties of participants of criminal production; secret of investigation.*

Постановка проблеми. Однією із важливих процесуальних гарантій, спрямованих на досягнення завдання кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування, є положення кримінального процесуального законодавства стосовно недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Особливої актуальності це питання набуває сьогодні, в умовах набуття чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) за відсутності судово-слідчої практики застосування його норм, наявності окремих спірних та невирішених питань з огляду на загальні положення досудового розслідування, які активно дискутуються у юридичній літературі.

Необхідність теоретичного дослідження питань пов'язаних із таємницею досудового слідства обумовлюється і новелами чинного КПК, адже оперативно-розшукова діяльність, пов'язана з розслідуванням злочину, та слідство здійснюються у рамках єдиного процесу розслідування, а всі процесуальні дії (оперативно-розшукові та слідчі дії) можуть проводитись лише після початку кримінального провадження у справі [6]. Потребують дослідження і співвідношення понять "відомості досудового розслідування" і "таємниця досудового розслідування", а також уніфікація термінології, вжитої у ст. 222 КПК та ст. 387 Кримінального кодексу України.

Метою дослідження є розгляд питань пов'язаних із правовою регламентацією кримінально-процесуального інституту таємниці досудового розслідування з огляду на імперативний нормативний припис про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми кримінально-процесуального, у системі загальних положень досудового роз-

слідкування, та криміналістичного забезпечення нерозголошення відомостей досудового розслідування у своїх працях приділяли увагу чимало вчених процесуалістів та криміналістів, зокрема: Ю.П. Аленін, Р.В. Бараннік, В.В. Вапнярчук, Ю. М. Грошевий, Н.В. Жогін, Н.С. Карпов, В.П. Лавров, Л.М. Лобойко, І.В. Смолькова, С.М. Стахівський, Ф.Н. Фаткуллін, Л.Д. Удалова, В.М. Тертишник та інші.

Основні результати дослідження. Питання пов'язані із забезпеченням нерозголошення відомостей досудового розслідування, на наш погляд, доцільно розглядати у декількох площинах з огляду на: поняття, сутність та перелік відомостей досудового розслідування; регламентацію процесуального статусу учасників кримінального провадження, зокрема наявного у нормах КПК відповідних їх обов'язків; форму забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування, зокрема щодо матеріалів кримінального провадження, так й процесуальної діяльності сторони обвинувачення; по-третє, криміналістичне забезпечення збереження таємниці розслідування; по-четверте, кримінально-правову заборону викладену у ст. 387 Кримінального кодексу України.

Нерозголошення відомостей досудового розслідування у теорії кримінального процесу належать до загальних положень досудового розслідування, тобто до визначених законом на основі принципів кримінального процесу положень, правил, які віддзеркалюють характерні риси та особливості досудового розслідування як стадії і своїми вимогами спонукають органи дізнання й досудового слідства до швидкого, раціонального, всебічного, повного й об'єктивного дослідження всіх обставин справи, виконання завдань даної стадії й охорони в ній прав, свобод та законних інтересів громадян і юридичних осіб [13, с. 36].

Існування цієї заборони зумовлено тим, що розголошення таких відомостей може перешкодити встановленню обставин кримінального правопорушення, скомпрометувати особу, яка бере участь у кримінальному провадженні або залучена у сферу кримінально-процесуальних відносин. Небажаність розголошення відомостей досудового розслідування не означає те, що воно повністю проводиться негласно. Порядок проведення і зміст процесуальних дій передбачений законом, під час проведення таких дій забезпечує внутрішня гласність через обов'язкову присутність при їх проведенні певного кола учасників, в тому числі понятих, спеціалістів, перекладача та ін.

Дійсно, передчасне і неконтрольоване розголошення даних досудового слідства, може завдати шкоди не тільки швидкому і об'єктивному дослідженню обставин кримінальної справи, а й законним інтересам потерпілого, свідка, інших учасників кримінального судочинства [11, с. 33].

У відомчих нормативно-правових актах, зокрема у наказом МВС України № 686 від 9 серпня 2012 р. "Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України" закріплено положення про те, що начальник слідчого відділу організує висвітлення в засобах масової інформації стану розслідування окремих кримінальних правопорушень з урахуванням таємниці досудового розслідування; актуальних питань діяльності слідчих підрозділів [18].

З огляду на криміналістичне забезпечення таємниці досудового слідства, за твердженням В.Г. Лісогора, способами її розголошення є: безпосереднє розголошення, через засоби телекомунікації, під час листування, у публікаціях у пресі, повідомлення на радіо та телебаченні, а криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства включає в себе комплексні взаємопов'язані заходи організаційного та тактичного характеру [14, с. 15].

У свій час певною мірою на окремі аспекти важливості кримінально-процесуального забезпечення нерозголошення відомостей досудового розслідування звертав увагу і Верховний Суд України, зокрема, що суди повинні неухильно виконувати вимоги закону стосовно того, що постанови про застосування оперативно-розшукових заходів виносяться і зберігаються в режимі, який забезпечує нерозголошення даних досудового слідства або оперативно-розшукової діяльності. А з урахуванням вимог ст. 121 КПК щодо недопустимості розголошення даних досудового слідства суддя не вправі вимагати від органів досудового розслідування, прокурора, у провадженні якого знаходиться справа, будь-яких інших матеріалів, крім тих, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи [4, 5].

Сьогодні, нормативно припис про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування визначено у ст. 222 КПК, що відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. А ч. 2 цієї статті передбачено, що у необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок

не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Фактично аналізоване правове положення, як ми вважаємо є більш вдалим, хоча за своїм змістом є у дечому схожим зі ст. 121 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (далі КПК 1960 р.), щодо недопустимості розголошення даних досудового слідства. З тією відмінністю, що у назві чинної статті ст. 222 КПК вживається термін "відомості", а у КПК 1960 р. – "данні", а також прослідковується більш широкий спектр можливостей застосування цієї норми у кримінальному провадженні. Зокрема, зокрема формулювання ч. 2 ст. 222 КПК "...попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок...", є більш широким за змістом від тези ч. 2 ст. 121 КПК 1960 р. "...слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок...". По-перше, у чинній нормі ведеться мова про будь-які відомості досудового розслідування, а у попередній лише про можливість попередити визначених осіб при проведенні слідчих дій, тобто про обов'язок не розголошувати лише ту інформацію, яка була зафіксована у відповідному процесуальному документі, або інші обставини проведення слідчої дії. У той же час назва самої статті свідчила про можливість поширювати її вимоги на всю кримінально-процесуальну діяльність органів досудового розслідування і прокурора. По-друге, КПК 1960 р. у своїх нормах не передбачав додаткової конкретизації обов'язку свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих утриматись від розголошення відомостей досудового розслідування. У зв'язку із цим, доцільно відзначити прогресивність норм чинного КПК. Адже, вже при ознайомленні із своїм процесуальним статусом (зокрема, обов'язками як учасника кримінального провадження) на початку кримінального провадження (наприклад, подання заяви особою, якій кримінальним правопорушенням завдано певного виду шкоди) або при проведенні відповідної процесуальної дії (наприклад, допит свідка), особа відразу усвідомлює можливість накладення на неї обов'язку не тільки розголошувати данні досудового розслідування, а й данні усього кримінального провадження.

Зокрема, п. 3 ч. 2 ст. 66 визначає обов'язок свідка не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків. А у ч. 3 цієї статті дещо відмінне положення стосується особи, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, з конкретизацією про обов'язок не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії, а не кримінального провадження у цілому. Аналогічно обов'язкам свідка, законодавець сформулював відповідні норми щодо перекладача (п. 4 ч. 3 ст. 68 КПК) та спеціаліста (п. 3 ч. 5 ст. 71 КПК), зокрема, спеціаліст зобов'язаний: не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Цікавим є формулювання п. 3 ч. 1 ст. 57 КПК, у якому законодавець до обов'язків потерпілого відносить не тільки не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю. Фактично використання тези у КПК "...охоронювану законом таємницю", зобов'язує потерпілого за певних умов не розголошувати не тільки державну таємницю, а й так звану професійну таємницю до якої належать наступні види інформації з обмеженим доступом: лікарська таємниця, професійна таємниця суддів, адвокатська таємниця, таємниця вчинення нотаріальних дій (нотаріальна таємниця), аудиторська таємниця, таємниця усиновлення, і навіть журналістську таємницю [9]. Таке формулювання, на наш погляд, є зайвим, а відповідний обов'язок потерпілого має стосуватись виключно таємниці кримінального провадження. Цікавим, і дечому логічним є твердження вчених Р.В. Баранніка та П.Г. Назаренко, які зазначають що таємниця досудового розслідування належить до категорії професійних таємниць, оскільки вона впливає із змісту кримінально-процесуальної діяльності та являє обов'язкову умову її здійснення [7, с. 18].

З такої точки зору, нерозголошення відомостей досудового розслідування безпосередньо пов'язане із категоріями "гласність і відкритість судового провадження" та "свідоцького імунітету, щодо осіб які не можуть бути допитані як свідки" у межах положень статей 27 та

65 КПК. У зв'язку із цим, доречним є твердження С.М. Гончаря про те, що таємницю приватного життя учасників кримінального процесу варто розглядати як мету існування інституту таємниці досудового розслідування, оскільки нерозголошенню підлягають також відомості про особисте життя будь-яких осіб, які навіть не є учасниками провадження [10, с. 14]. У процесуальній літературі існує і пропозиція доповнити кримінально-процесуальний закон положенням про заборону розголошувати відомості досудового розслідування, які можуть слугувати у подальшому підставою для проведення закритого судового розгляду справи [12, с. 15; 7, с. 16].

У межах нашого дослідження, продовжуючи аналіз положень чинного КПК, звернемо увагу, що аналогічних обов'язків представника потерпілого (ст. 58), цивільного позивача (ст. 61), цивільного відповідача (ст. 62) у законі не передбачено.

На відміну від КПК, Кримінальний кодекс України у ст. 387 передбачає відповідальність не лише відповідальність за розголошення даних досудового розслідування, а й даних оперативно-розшукової діяльності, звертаючи увагу, що суб'єктом злочину може бути як особа, яку попереджено в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані, так і суддя, прокурор, слідчий, працівник оперативно-розшукового органу незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередню участь в оперативно-розшуковій діяльності, досудовому розслідуванні, за умови якщо розголошені дані цими особами ганьблять людину, принижують її честь і гідність. Звертає на себе увагу термінологічна неузгодженість цієї норми зі ст. 222 КПК. Адже у першій використовується термін "данні" та у другому випадку "відомості", а також "працівник оперативно-розшукового органу" (ч. 2 ст. 387 Кримінального кодексу України) і "оперативні підрозділи" (ч. 1 ст. 41 КПК). Це питання має бути вирішене, шляхом внесення відповідних термінологічних змін до Кримінального кодексу України з метою уникнення подвійного трактування змістовно аналогічних за своєю суттю положень.

У зв'язку із цим, ми підтримуємо думки окремих вчених про те, що попередження про обов'язок не розголошувати дані досудового розслідування доцільно фіксувати або у протоколі слідчої дії, результати якої органи досудового розслідування забороняють розголошувати, або в окремому, спеціально для цього призначеному протоколі чи іншому документі (наприклад, підписці про нерозголошення даних досудового розслідування), оскільки письмова форма надасть можливість обґрунтовано вирішити питання про відповідальність винних у розголошенні даних досудового розслідування осіб [8, с. 60-62; 15, с. 27-31; 11, с. 33-34; 18, с. 76-78; 16, с. 42-43]. У свій час, В.М. Тер-

тишник пропонував спеціально передбачити у розроблених бланках протоколів обшуку відповідні реквізити, спрямовані на реалізацію статей 121 і 185 КПК 1960 р. [16, с. 629]. За аналогією з положеннями недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування, В.В. Король пропонує передбачити у кримінально-процесуальному законодавстві норму щодо забезпечення нерозголошення даних закритого судового засідання, у зв'язку з чим в учасників закритого судового розгляду відбирати підписку та робити відповідну відмітку у протоколі судового засідання [12, с. 14].

Висновки. Враховуючи викладене, на наш погляд, доцільно вести мову про кримінально-процесуальне забезпечення таємниці досудового розслідування, яке включає нормативно-правовий (закріплення у нормах кримінального процесуального законодавства форми та змісту забезпечення не тільки таємниці досудового розслідування, а й за певних умов кримінального провадження у цілому) та діяльнісний (реалізація учасниками кримінально-процесуального провадження своїх прав та дотримання імперативних кримінально-процесуальних приписів у межах встановленої законом процесуальної форми) аспекти.

Зважаючи на те, що проблема нерозголошення відомостей досудового розслідування на належному рівні не вирішена, підтримуємо тезу висловлену у процесуальній літературі щодо доцільності закріпити у ст. 222 КПК вимогу щодо письмової форми попередження учасників кримінального провадження, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих чи інших процесуальних дій, а так само при ознайомленні з окремими матеріалами справи до відкриття матеріалів кримінального провадження (щодо сторін) і до завершення кримінального провадження (щодо інших учасників кримінального провадження), про обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування.

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування доцільно розглядати як визначений кримінальним процесуальним законом та процесуально закріплений у матеріалах кримінального провадження обов'язок осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, не розголошувати такі відомості без дозволу слідчого або прокурора.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19

листопада 2012 року: (Офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

2. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 8 верес. 2011 р.: (Офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 264 с. – (Кодекси України).

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства [Електронний ресурс] : постанов. Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 берез. 2008 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-08>.

5. Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи [Електронний ресурс] : постанов. Пленуму Верховного Суду України № 6 від 4 черв. 2010 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-10>.

6. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України: (реєстр. № 9700 від 13.01.2012, розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, яка утворена Указом Президента України від 17.08.2010 р. № 820): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9700&skl=7.

7. Бараннік Р.В., Назаренко П.Г. Особливості охорони інформації, що становить таємницю у кримінальному судочинстві / Р.В. Бараннік, П.Г. Назаренко // Адвокат № 4 (127), 2011. – С. 15-18.

8. Батышева Л. Гласность предварительного следствия / Л. Батышева // Социалистическая законность. – 1989. – № 1. – С. 60–62.

9. Виноградова Г. Професійна таємниця в міжнародно-правових джерелах: окремі питання регулювання та використання досвіду в законодавстві України / Г. Виноградова [Електронний ресурс] : – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2493>.

10. Гонтарь С.Н. Особенности обеспечения неприкосновенности частной жизни лица на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность" / С. Н. Гонтарь. – Волгоград, 2005. – 24 с.

11. Досудове розслідування кримінальних справ : [навч.-практ. посіб.] / Ю. М. Грошевий, В. В. Вапнярчук, О. В. Капліна, О. Г. Шило ; за заг. ред. Ю.М. Грошевого. – Х. : ФІНН, 2009. – 328 с.

12. Король В.В. Засада гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза" / В. В. Король. – К., 2002. – 20 с.

13. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За загальною редакцією Ю.П. Аленіна. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2009. - 816 с.
14. Лісогор В.Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці судового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза"/ Лісогор В. Г. - К., 2003. - 20 с.
15. Марышев А. К. К проблеме гласности предварительного расследования в советском уголовном процессе / А. К. Марышев // Проблемы совершенствования расследования и профилактики преступлений на современном этапе. - Уфа, 1990. - С. 27–31.
16. Михайлов А. Доступ к информации государственных органов / А. Михайлов // Законность. - 2001. - № 2. - С. 42-43.
17. Тertiшник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України /Тertiшник В. М. - К.:А.С.К., 2002. – 1056 с.
18. Типове положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті / Затверджено наказом МВС України № 686 від 09.08.2012: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1769-12/conv>.
19. Удалова Л.Д. Таємниця слідства: деякі проблемні питання / Л.Д. Удалова // Криміналістика у протидії злочинності : матеріали конф. - К., 2009. - С. 76-78.